Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2019, 3(3): 421-435.

DOI: [10.26677/TR1010.2019.170](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.170)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası:

<https://www.tutad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

İstanbul'daki Kuş Sarayları: Son Şans

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet VATAN, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Turizm Fakültesi, İstanbul, e-posta: ahmet.vatan@medeniyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9741-3287>

Öykü DEMİR, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul, e-posta: oykuudemirr@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7738-1823>

Öz

13. yüzyıldan bu yana varlıklarını sürdüren kuş sarayları yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Kuş sarayları, Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Merhametin sembolü olan kuş saraylarının güzide örnekleri İstanbul'da bulunmaktadır. 17. ve 18. yüzyılda örneklerinin arttığı kuş sarayları Türk-İslam mimarisinin yanı sıra İstanbul'da yaşamış başka din ve medeniyetlerin de İstanbul'a bıraktığı özel bir mirastır. Bu çalışma, son şans turizm akımı kapsamında kuş saraylarını ele alarak, kaybolmaya yüz tutmuş bu kültürel miras hakkında farkındalık oluşturmayı ve İstanbul'da bir gezi rotası sunmayı amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için kuş sarayları ile ilgili literatür ile birlikte son şans turizm akımı hakkında literatür de taranmıştır. Elde edilen bilgiler yoluyla İstanbul'da ziyaret edilebilecek kuş saraylarını içine alan bir rota oluşturulmuştur. Çalışmada önerilen rotada, toplam 19 kilometrelik bir yürüme rotası ile 13 noktada kuş sarayları ziyaret edilmektedir. Ayrıca çalışma sonucunda kuş saraylarının yok olmaması için kamu kurum ve kuruluşlarına, turizm endüstrilerine ve sonraki araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kuş Sarayları, Kültürel Miras, İstanbul, Son Şans Turizmi, Kuş Evleri.

Makale Gönderme Tarihi: 02.05.2019

Makale Kabul Tarihi: 09.07.2019

Önerilen Atıf:

Vatan, A. ve Demir, Ö. (2019). İstanbul'daki Kuş Sarayları: Son Şans, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 421-435.

© 2019 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Journal of Turkish Tourism Research

2019, 3(3): 421-435.

DOI: [10.26677/TR1010.2019.170](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.170)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage:

<https://www.tutad.org>

RESEARCH PAPER

Bird Palaces in İstanbul: Last Chance

Assistant Prof. Dr. Ahmet VATAN, İstanbul Medeniyet University, Faculty of Tourism, İstanbul,
e-mail: ahmet.vatan@medeniyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9741-3287>

Öykü DEMİR, İstanbul Medeniyet University, Graduate Student, İstanbul, e-mail:
oykuudemirr@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7738-1823>

Abstract

The bird palaces which have existed since 13th century face the danger of extinction. They have an important place in the Turkish history. The precious examples of the bird palaces, which are the symbol of mercy, are located in İstanbul. The bird palaces which is increased in 17th and 18th century, not only the Turkish and Islamic architecture but also other religions and civilizations that lived in İstanbul, is the special legacy to left behind to İstanbul. This study aims to raise awareness on the cultural heritage of the bird palaces within the last chance tourism and to presents a tour route in İstanbul. To accomplish this aim, the literature on the bird palaces and the last chance tourism were also reviewed. By means of obtained information, a route including the bird palaces that is located in İstanbul, has been established. In the proposal route of this paper, bird palaces are visited at total of 19 kilometers with a walking route in the 13 points. As a result of the paper, in order to prevent the extinction of bird palaces, proposals were presented to public institutions and organizations, tourism industries and subsequent researchers.

Keywords: Bird Palaces, Cultural Heritage, İstanbul, Last Chance Tourism, Bird Houses.

Received: 02.05.2019

Accepted: 09.07.2019

Suggested Citation:

Vatan, A. and Demir, Ö. (2019). Bird Palaces in İstanbul: Last Chance, *Journal of Turkish Tourism Research*, 3(3): 421-435.

© 2019 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Küresel ısınma ve iklim değişikliği sebebiyle bazı bölgelerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması, yeni turizm anlayışlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küresel ısınma gibi iklim değişikliğine sebep olan olaylardan dolayı bazı turistik destinasyonların sonsuza kadar yeryüzünden silineceği düşünülmektedir. Bu düşünceyle beraber, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan destinasyonları görme arzusuyla son şans turizmi ortaya çıkmıştır. Son yıllarda gündemde olan “Son Şans Turizmi” (Last Chance Tourism) akımı, yok olmadan önce görülmesi, keşfedilmesi gereken destinasyonlar olarak benimsenmiş yerlere seyahat etmeyi ifade etmektedir. Bu seyahatler, nesli tükenmekte olan türleri doğal yaşam alanlarında görebilmeyi veya ekosistemin ölümüne tanık olabilmek fırsatını sunmaktadır. Son şans turizm akımı, turistlerin çeşitli nedenlerden dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bölgelere, alanlara veya türlere yönelik seyahat etme motivasyonu ile yapılan turizm hareketliliğidir (Lemelin vd., 2012:3). Dünyada gerek seyahat acentaları ve tur operatörleri, gerekse kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla turistler, nesli tükenmekte olan türler, yeryüzünden silinmek üzere olan turistik destinasyonlar veya yok olmak üzere olan kültürler hakkında bilgi sahibi olabilmektedirler. Böylelikle meraklarını cezbeden ve yok olmadan önce ziyaret etmek istedikleri yeri görme motivasyonu ile harekete geçen turistler, son şans adı verilen turizm hareketliliğini meydana getirmektedirler.

Turizmin içinde bir değer olarak yer alan kültürel öğeler önemli bir yere sahiptir. Türkiye topraklarının tarihte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olması, bazı eşsiz kültürel öğeleri barındırmasına ve bu değerlerin nesilden nesile aktarılmasına neden olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda merhametin sembolü olarak kabul edilen kuş sarayları da önemli kültürel miraslar arasında yer almaktadır. Kültürel sürdürülebilirliğin sağlanamaması sebebi ile kuş sarayları da yakın zamanda kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu çalışma, son şans turizm akımı kapsamında kuş saraylarını ele alarak, kaybolmaya yüz tutmuş bu kültürel miras hakkında farkındalık oluşturmayı ve İstanbul’da bir gezi rotası sunmayı amaçlamaktadır.

SON ŞANS TURİZMİ KAVRAMI

1990’lı yıllardan beri yaşanan iklim değişikliği ve küresel ısınma sık sık duyulan kavramlardır. Dünyanın yaklaşık 30 yıldır gündeminde olan küresel ısınma problemi tüm dünyada dikkat çeken konulardan biridir. Küresel ısınma probleminden doğal yaşam olumsuz yönde etkilenmektedir. Doğal yaşamı etkileyen iklim değişikliği ve küresel ısınma sorununa dikkat çekme amacıyla ülkelerin, ulusal ve küresel emisyon bütçelerini arttırdığı, turizm ve havacılık paylarını genişlettiği görülmektedir. Bununla birlikte konuya dikkat çekme amacıyla 2007’de yayınlanan Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change), Al Gore’nin Uygunsuz Gerçeği (Al Gore’s An Inconvenient Truth) yayınları ve Uluslararası Kutup Yılı (2007-2009) ile Uluslararası Resif Yılı (2008) gibi programlar konunun hızla yayılmasını sağlamıştır. Ardından yaşam ve gezi dergilerinde “görölmeye değer yerler” başlıklı yazılarla küresel ısınma ve iklim değişikliği sonucunda tehlikeye giren destinasyonlar meselesi desteklenmiştir. Yapılan benzer çalışmalarla konuya farkındalık sağlanmış fakat olumsuzlukların yaşanmasına engel olunamamıştır (Eijgelaar vd., 2010:338).

Yeryüzünde bulunan canlı ve cansız varlıkların başlangıç ve sonu olduğu gibi turistik destinasyon, endemik türler, yerel kültürlerin de bir yaşam ömrü bulunmaktadır. Yaşam ömrünü etkileyen iklim değişimi, doğal afetler, yenilenemeyen kaynakların aşırı tüketimi, yapılan göçlerle kaybolan kültürler gibi etkenler sonucunda bazı turistik ürünler sonsuza kadar yeryüzünden silinmektedir. Destinasyonların yaşam ömrünün tehlikeye girmesiyle, çevrenin büyük önem taşıdığı turizm endüstrisi, pek çok endüstri gibi bu durumdan olumsuz olarak

etkilenmiştir. Fakat doğal yaşam ve çevrenin karşılaştığı bu olumsuzluklar, destinasyon pazarlaması için bazı fırsatlara neden olmuştur. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan destinasyonları görmek amacıyla turistlerin talep göstermesi seyahat acentaları ve tur operatörleri için yeni pazarlara olanak sağlamıştır. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan ürünlere/bölgelere duyulan ilgi ile ortaya çıkmış bir turizm türü olan son şans turizmi, literatürde “Doom Tourism” ve “Kıyamet Turizmi” olarak da bilinmektedir (Yıldız, 2018:231-232).

Son şans turizmi, son yıllarda gündeme gelmiş bir konu olmanın yanı sıra 1990’lardan beri literatürde çalışılan konulardan biridir. Bu konu üzerine yazılmış olan kitaplar ve yapılmış olan pek çok çalışma bulunmaktadır. Birçok ünlü dergi, gazete ve televizyon gibi yayın organları da tehlike altında olan yerler hakkında yaptıkları yayınlar ile dikkat çekmeyi başarmışlardır. Douglas Adams ve Mark Carwadine’nin 1991 yılında yazmış oldukları “Görmek İçin Son Şans” (Last Chance To See) kitabı, daha sonra ise BBC’nin 2009 yılında “Görmek İçin Son Şans” televizyon programı ve programdan esinlenilerek aynı yıl içerisinde Carwadine’nin yazmış olduğu “Görmek İçin Son Şans: Douglas Adams’ın İzinde” kitabı ile Newsweek dergisinin 2010 yılında yayınladığı “Kaybolmadan Önce Hatırlanması Gereken 100 Yer” özel sayısı gibi birçok yayın konu hakkında yapılmış çalışmalar olarak karşımıza çıkan örnekler arasında yer almaktadır (Lemelin vd., 2012:4). Bununla birlikte son yıllarda artan internet ve sosyal medya kullanımı ile paylaşılan deneyimlerin hızla yayılmasıyla turistlerin yeryüzünden silinmek üzere olan destinasyonlar hakkında bilgi sahibi olmasına ve yok olmadan önce görülmesi gereken destinasyonları keşfetme isteğiyle son şans turizminin fenomen bir kavram haline geldiği görülmektedir.

Dawson vd., (2010) göre; son şans turizminin turistlerin karar verme sürecine etki derecesini ölçtükleri bir çalışmada, turistlerin seyahat kararı verme sürecinde son şans turizmi bölgelerine öncelik verdiği sonuca ulaşılmıştır. Çünkü bir sonraki seyahat planlarında destinasyonun yok olma ihtimalinin bulunmasından dolayı turistler bu bölgelere öncelik verme gereksinimi duydukları tespit edilmiştir (Dawson vd., 2010:330). Son şans turizmi, artan ilgi ve sosyal medyada paylaşılan deneyimlerin destekleriyle de git gide artan bir popülerliğe sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle turistlerin seyahat kararlarını etkileyen bu durum, tur operatörleri ve seyahat acentalarının de ilgisini uyandıran bir turizm akımı olmuştur. Son şans turizmi, özellikle iklim değişiklikleri ve küresel ısınma kavramlarının uzun yıllardır gündem olmasından dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Kutuplar ve Antarktika, Galapagos Adası, Büyük Set Resifi, Maldivler gibi destinasyonlar için büyük ilgi uyandırmıştır. Buralara yapılan seyahatlerin artmasıyla beraber küresel ısınmayla ortaya çıkan problemlere karşı da farkındalığın artmasına neden olmuştur (Swartman, 2015:14). Antarktika’da yapılan bir çalışmada destinasyonun yok olma tehlikesi sebebiyle son 20 yılda gelen turist sayısında artış olduğunu belirtilmektedir. Turistlerin ilgisinin, yok olmak üzere olan destinasyonlar ve türlere çekilmiş olması son şans turizmi sayesinde bu bölgelere dair artan farkındalığın sonucudur (Vila vd., 2014:452).

Son şans turizm akımı kapsamında yapılan çalışmalar iklim değişikliği ve küresel ısınma sebebiyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan destinasyonlara odaklanmaktadır. Ancak yalnızca iklim değişikliği ya da küresel ısınmadan dolayı değil, farklı sebeplerden dolayı da destinasyonlardaki doğal, kültürel ve tarihi değerler yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Turizmin fiziksel ve toplumsal çevre üzerindeki olumsuz etkileri doğal, kültürel ve tarihi değerlerin yok olmasına sebep olmaktadır. Bununla beraber destinasyonlarda çevresel ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmamış olması, turistlerin bazı doğal, kültürel veya tarihsel değerleri ilerleyen yıllarda göremeyeceği anlamına gelmektedir. İklim değişikliği ve küresel ısınma haricinde de destinasyonların ya da destinasyonlardaki doğal, kültürel ve tarihi değerlerin yok olmasına sebep olan etkenlerin olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze miras kalan ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan kuş

sarayları bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu noktada son şans turizm kapsamının genişletilmesi gerekmektedir.

KUŞ SARAYLARI

Turizm faaliyetleri içerisinde deniz, kum ve güneş odaklı seyahatlerin dışında farklı motivasyonlarla da seyahate yönelim oldukça fazladır. Bu farklı motivasyonlar sağlık, eğlence, din veya gidilecek bölgenin kültürüne duyulan ilgi olabilmektedir. Turistik bir destinasyon için kültür son derece önemli bir husustur. Turistler ziyaret ettikleri bölgelerin kültürlerini, yerel ürünlerini, yaşam biçimlerini tanımak istemektedirler. Bu nedenle turizm hareketliliği kapsamında kültürel değerler önemli bir yer tutmaktadır. Nasıl ki doğal veya insani nedenlerden dolayı turistik destinasyonların bir yaşam ömrü var ise, geçmişten günümüze kalan kültürel değerlerin de toplumda bir yaşam ömrü bulunmaktadır. Şehirleşme, yaşam tarzlarının değişmesi, günlük ihtiyaçlarının farklılaşması gibi nedenler sonucunda bazı kültürel değerlerin zamanla yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan kültürel değerlerimizden birisi olan kuş sarayları; kuşların barınmaları amacıyla yapılan bir Osmanlı geleneğidir.

Kuş Saraylarının Önemi

Kuşların önemi Türk kültüründe yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Anadolu tarihinde kuşlara her dönem misafirperverlik gösterilmiş ve inançlar doğrultusunda da kutsal kabul edilmiştir. Kuş türlerine göre leyleklerin sıcak bölgelerden gelmesinden dolayı uğurlu olduğu, kumru ve güvercinleri kafeste beslemenin günah kabul edildiği, kırlangıçların saygı gördüğü, papağan, dudu kuşu ile muhabbet kuşu gibi türlerin ise ev ve konak kuşu olduğu gibi çeşitli inanışlar bulunmaktadır. Kötü ruhların gelmemeleri için evlerine gelen kuşların geri çevrilmediği, besleyerek kapıda yuva yapmalarına müsaade edildiği bilinmektedir (Aksel, 2009: 102).

Kuşların önemi sadece Türk kültüründe karşılaşılan bir olgu değildir. Birçok inanç, kültür, millet gerek tarihte gerekse günümüzde kuşlara önem vermiştir. Fakat kuş saraylarının estetik görünümü dışında şehir hayatına ve insanlarla iç içe yaşamasına elverişli olan kültürlerin; dünyada sadece Türk ve Japon kültürü olduğu literatürde yer almaktadır (Çam, 2009:58-59). Kuşlara gösterilen bu hassasiyetle yapılan kuş saraylarının yanı sıra cami, türbe, medrese, köşk gibi yapılara inşa edilen kuş havuzları, su kapları veya yemliklerle Türk tarihi boyunca kuşlara her anlamda dikkat edildiği görülmektedir.

Anadolu'da kuşlara verilen önem yalnızca onların barınmaları ve beslenmeleri için olmamıştır. Aynı zamanda hastalanmaları durumunda onları tedavi etmek için 19. yüzyılda Bursa'da dünyanın ilk hayvan hastanesi olan Gurabahane-i Laklakan (Düşkün Leylekler Evi) kurulmuştur. Bu hastane başta sakat leyleklerin ve göçmen kuşların bakımlarının yapılması amacıyla varlığını korumuştur (Duman, 2013:15).

Anadolu, çok zengin kültür yelpazesine sahip topraklardan biridir. Farklı kültürleri içinde barındırması, çeşitli coğrafyalardan toplumlara kucak açması, yüzyıllarca pek çok medeniyete ev sahipliği yapması; geleneklerine ve kültürel öğelerine de yansımıştır. Kuş evleri veya kuş sarayları adı verilen Anadolu'da önemli bir yere sahip olan kültürün geçmişi 13. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Türk sanatının özgün örneklerinden kuş sarayları Anadolu'da doğa ve hayvan sevgisinin en önemli göstergelerinden biridir.

Anadolu'da yer alan medeniyetlerin çeşitli dini inançları ve bu inançlar kapsamında da belirli gelenekleri bulunmaktaydı. Kuş sarayı kültürü; Anadolu topraklarındaki medeniyetlerin inançları doğrultusunda kuşlara verilen önemin bir sonucudur. Yapılan bazı çalışmalar, kuşlara karşı gösterilen hassasiyetin medeniyetlerin inançlarından kaynaklandığını göstermektedir.

Şölenay ve Çelikoğlu'nun (2012) yaptığı çalışmaya göre; İslamiyet öncesi Türklerin sahip olduğu Gök Tanrı inancında kuşlar büyük önem taşımaktadır. Uçabildikleri için yükselerek Gök Tanrı'ya ulaşabilme imkanına sahip olduğu düşünülmekte, kuşlar kutsal kabul edilmektedir. İslamiyet sonrası dönemle ilgili ise; güvercin ve serçe kuşlarının İslamiyet'in yayılışı sırasında Hz. Muhammed'e yardımcı olduklarının Kur'an'da belirtilmesinden dolayı kuşların kutsal olduğu düşünülmektedir. Kuşlara verilen bu önemden dolayı Anadolu'da yapılan kuş sarayları Batı medeniyetlerinde olduğu gibi sadece park ve bahçelerde dekoratif zenginlik amacıyla yapılmamaktadır (42-43). 'Kuş sarayı', 'serçe sarayı' ve 'kuş köşkü' adı verilen yapılar; kuşların fırtınadan, yağmurdan ve yakıcı güneşten korunması amacıyla binaların dış cephelerine yapılmış olan minyatür saraylardır. Osmanlı'da sevgi ve merhamet göstergesi olarak yapılan kuş sarayları aynı zamanda Türk sanatına yön veren sanatçıların; ince zevkini, geniş hayal gücünü ve göz alıcı mimari anlayışlarını sergilemektedir (Albayrak, 2011:77).

Kuş Sarayları Türleri

Kuş sarayları, Anadolu topraklarında 13. yüzyıla kadar tarihlenen geleneklerden biridir. Bu Osmanlı geleneği kuşlar için barınak olacak nitelikte binaların kedi, köpek gibi hayvanların erişemeyecekleri yüksek yerlerine yapılan; çoğunlukla köşk, saray, cami, mescit, türbe, han, sıbyan mektebi, çeşme gibi yapıların duvarlarına inşa edilmektedir (www.beyaztarih.com). 13. Yüzyıla tarihlenen ilk örnekleri Sivas Şifaiye Medresesi'nde görülen kuş sarayları 15. yüzyılda klasik Osmanlı mimari ile şekillenmeye başlamıştır (Özen, 2012:1080).

Tekin ve Oğuz'un 2016 yılında yaptığı çalışmaya göre; 16. yüzyılda yaygınlaşmaya başlayarak birçok yapıda görülmeye başlayan kuş sarayları; sanatsal değerini artık bir gelenek ve kültürel öge olarak yerleştiği 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan kuş sarayları ile kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde bir gelenek haline gelmiş olan kuş sarayları 2 şekilde inşa edilmektedir. Oyuk (Cove) tipi denilen kuş sarayları, dış yüzeyinde çok parçası bulunmayan ilk yapılardır. Yapının yüzeyinde bir veya birkaç kuşun girebileceği kadar boyutlandırılarak yan yana dizilmiş oyuklar olarak yapılmaktadır. Bu kuş sarayı tipinin boyutları kuş türüne göre değişiklik göstererek; kare, dikdörtgen ve yuvarlak şekillerle oluşturulmuş oyuklar şeklindedir. Oyuk tipi kuş saraylarının en güzel örnekleri İstanbul Süleymaniye Cami, Üsküdar Yeni Valide Cami ve Eminönü Yeni Cami'de görülmektedir. Oyuk tipi kuş saraylarına göre daha sanatsal olan çıkıntılı (Extension) kuş sarayları adı verilen yapılar, genellikle 18. yüzyıla ait değerlerdir. Oyuk tipi kuş sarayları gibi binaların yüksek güvenli bölgelerine yapılan ve yapıyla aynı materyallerden balkon, pencere, küçük odalar, pencere kafesleri gibi ince detaylarla yapılmaktadır. Sanatçıların ince ruhunu yansıtan bu yapılar; sarayların minyatürü gibi çatı, kubbe, kemerli pencere gibi detayları da içermektedir. Ayrıca kuşların beslenebilmeleri için yemlik ve su kapları da bulunmaktadır. Çıkıntılı kuş saraylarının en güzel örnekleri ise; Üsküdar Ayazma Cami, Üsküdar Yeni Valide Cami ve Üsküdar Selimiye Cami'nde görülmektedir (Tekin vd., 2013:322-323). Bu büyük yapıların dış cephelerinde bulunan kuş saraylarının inşası için genellikle tercih edilen malzeme taş ve tuğladır. Kuş saraylarının yapımında taşı çok fazla tercih eden ustalar, kolay yontulabildiği için küfeki taşı sıklıkla kullandıkları görülmektedir. Aynı zamanda ahşaptan yapılmış olan türleri bulunan kuş sarayları, taş veya tuğladan yapılanlara göre daha dayanıksız olduğu için günümüze ulaşamamıştır (Atak, 2017:325).

İSTANBUL'DAKİ KUŞ SARAYLARI

İstanbul yüzyıllarca Bizans, Doğu Roma, Osmanlı ve son olarak Türkiye Cumhuriyeti gibi farklı imparatorluk ve devletlere ev sahipliği yapmış, tarih sahnesindeki yeri önemli olan şehirlerden biridir. Bu imparatorlukların benimsedikleri; inanç, kültür, yaşam tarzı ve bunlar gibi birçok

öğeyi benimsemiş ve döneminde yapılan han, hamam, ibadethane, saray, köşk gibi farklı mimari öğeleriyle de döneminin sanatını aktarmıştır. Bu nedenle İstanbul'un tarihi öğeleri, farklı birçok dönemi içinde barındırmaktadır (Karakuyu vd., 2010:33-34).

Anadolu'nun, Bizans sanatı, klasik Osmanlı sanatı, Türk Barok sanatı, Rokoko sanatı gibi farklı sanat türleriyle karşılaşmış önemli coğrafyalardan biri olduğu bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin bulunduğu dönemde hâkim olan Türk-İslam sanatı da Anadolu'nun önemli eserlerini sergilediği sanat türlerinden biridir. Türk-İslam sanatının inceliklerini barındıran kuş sarayları yüzyıllar öncesinden Anadolu topraklarında bulunan ve günümüzde yok olmaya yüz tutmuş değerlerimizdendir. Anadolu'da 13. yüzyıldan itibaren görülen kuş sarayları; ilk dönemlerde serçe, saka, kırlangıç gibi kuşları koruma amaçlı yapılan, kuş saraylarına göre daha basit yapılardır. O yüzyıllarda cami, medrese, kütüphane, han, köprü, türbe gibi taş ve tuğladan yapılmış büyük yapıların güneş alan dış cephe yüzeylerine sert rüzgarlardan korunarak yapılmıştır. İlerleyen yüzyıllarda oldukça yaygınlaşmış olan kuş sarayları 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin usta sanatçılarının işçiliğiyle detaylandırılarak en güzel örneklerini vermiştir. Sanatçıların ince işçiliğini ve estetiğini yansıtan kuş sarayları minyatür bir Osmanlı sarayı gibi; kuşların gezinmesi için yollar, yapının üstünün kapanması için çatı veya kubbe, gün ışığının içeri girebilmesi için pencereler, saraylarda olduğu gibi cumba biçimli çıkıntılar veya balkonlar yer almaktadır. Oldukça estetik ve ustalık gerektiren bu minyatür saraylar; büyük mimari yapılarda görülürken, 18. ve 19. yüzyıllarda bazı ev ve köşklere de görülmektedir (Özözlü, 2000).

Günümüzde en güzel örneklerinin İstanbul'da bulunduğu kuş saraylarının ilk örnekleri Bursa'da bulunduğu bilinmektedir. Binaların dış cephelerine çıkıntı olarak yapılan bu saraylar, oldukça hassas yapılar olduğu için bakıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle birçoğu bakımlarının iyi yapılamaması, çatlak ve kırıkların kontrol edilmemesi nedeniyle günümüze kadar ulaşamamıştır (www.kenanaydin.com).

İstanbul kuş saraylarının en güzel örneklerini bulunduran bir şehir olmanın yanı sıra; Hristiyan ve Musevi yapılarında da kuş sarayı bulunan tek şehirdir. Kültür harmonisi sağlayan İstanbul, tipik Türk üslubuyla yapılmış kuş saraylarını İslamiyet dışındaki dinlerde de görmemizi sağlamaktadır. Kuşlar Hristiyanlıkta kutsal canlılardan biri olmamasına rağmen mimari yapılarda kuş ikonu, mozaikler ve kabartmalar içerisindeki kompozisyonlarla sergilenmektedir. Türk üslubuyla yapılan kuş sarayları İstanbul'daki bazı sinagog ve kiliselerde görülebildiği için kuş sarayları kültüründe bu şehrin önemli bir yeri olmuştur. Fener Ayios Manastırı'nda özgün bir üslupla yapılmış kuş sarayı ile Balat Ahrida Sinagog'unda bulunan kuş sarayı en güzel örnekleridir (www.beyaztarih.com).

İstanbul nasıl ki Türk-İslam kültürünü Musevi ve Hristiyan yapılara aktarabilmişse, Osmanlı klasik dönem üslubu sergileyen kuş saraylarının da diğer medeniyetlerden etkilendiği görülmektedir. Müderrisoğlu'na (2009:153-154) göre, Osmanlı sanatının klasik döneminin yaşandığı 15. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da Aydınlanma Çağı başlamış; Rönesans ve ardından estetik değerlerin ön plana çıktığı Barok dönem yaşanmıştır. Barok akımından etkilenme süreci başlayınca bu üslup Osmanlı'da yaygın olarak kullanılmaya başlanır ve birçok mimari öğede görülmektedir. Mimari yapılarla beraber Barok akımı; yuvarlak hatlar, kıvrımlı naif özellikler ile kuş saraylarına da yansımıştır. İstanbul'da görülmenin yanı sıra; diğer küçük bölgelerde de bu yansımaları görülebilen bir üslup olarak Osmanlı klasik dönem sanatına etki etmiştir.

Günümüzde Barok üslupla yapılmış olan kuş saraylarının en eskilerine; İstanbul Eyüp Cami duvarlarında bulunan kuş sarayları örnek gösterilebilmektedir. Burada bulunan kuş sarayları Eyüp Cami'nin yıkılıp ikinci kez yapılarıyla, Barok üslubun hâkim olması, duvarlarındaki kuş saraylarına da etki etmiştir. Kuş saraylarının üstlerini kapatmak için Türk-İslam mimarisinde

kullanılan kubbe yerine kuleye benzer şekillerin kullanılması ve kuş saraylarının üstünde ya da altında duvar saatlerine benzeyen şekillerin olması Barok üslubun kullanıldığını göstermektedir (Aksel, 2009:105).

Üsküdar'da bulunan Selimiye Kışlasının yanına inşa edilmiş Selimiye Cami'sinde iki farklı kuş sarayı örneği görülmektedir. Bu kuş sarayları Eyüp Cami'sinde olduğu gibi Barok üslup niteliği taşımaktadır. Selimiye Cami'sinde bulunan iki katlı köşk biçimiyle inşa edilmiş bu yapılar Barok üslubun önemli örneklerindendir. Kible duvarında birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş 2 adet kuş sarayı küfeki taşı ve mermer ile adeta dantel işler gibi heykelimsi bir biçimde yapılmıştır (Avunduk, 2009:191). Bunun dışında Üsküdar'da bulunan 18. yüzyılda inşa edilmiş Ayazma Cami'si içinde bulunan on yedi kuş sarayı ve çeşitli türleriyle dikkat çeken mimari yapılardan biridir. Geometrik şekillerde oluşturulmuş kafes biçimli açıklık olan ajur tekniği ile yapılmış kuş sarayları da Ayazma Camisinde görülebilmektedir (Müderrişoğlu, 2009:167). Üsküdar'da bulunan Yeni Valide Cami'nde kuş saraylarının kıymetli işçiliğinin başka bir örneği görülmektedir. Yeni Valide Cami'ndeki 4 kuş sarayı üç ve iki minareli, dışa doğru kabartmalı olarak inşa edilmiştir.

Günümüze ulaşan en eski kuş sarayı örneklerinden biri Bali Paşa Cami'ndeki kuş sarayıdır. 16. yüzyıldan kalan fakat günümüzde özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiş olan önemli bir yapıdır (Avunduk, 2009:189). Avunduk'un çalışmasındaki Bali Paşa Cami kuş sarayı orijinal çizimine göre; ana kubbenin iki yanında kuleyi andıran iki sütun günümüze ulaşmamıştır. Ayrıca pencere açıklıklarında da bozulmalar olduğu görülmektedir.

Cami örneklerinin dışında İstanbul'da bulunan türbelerin cephelerindeki kuş sarayları da büyük değer taşımaktadır. Akın'ın (2009:153-154) çalışmasına göre; Laleli'de Sultan III. Selim ve III. Mustafa'ya ait olan türbede bulunan kuş saraları iki katlı bir serçe sarayı olarak inşa edilmiştir. Bu yapıların ön cepheleri kemer gözü denilen açıklıklarla aydınlatılmış ve ikinci katlarda cumbalı çıkıntılar yapılarak oluşturulmuştur. Günümüze korunmuş halde ulaşmasa da kuş sarayının sağ tarafında merdiven kalıntısı bulunmaktadır. Böylelikle kuşlar için yapılan bir merdivenin bulunduğu söylenebilmektedir.

İstanbul'da farklı formlarda dikkat çeken kuş saraylarından bahsedilirken, literatürde en anıtsal ve görkemli olanları; Topkapı Sarayı'nın avlusundaki Eski Darphane-i Amire binası ve Taksim Meydanı'ndaki Taksim Su Maksemi olarak belirtilmektedir. Buradaki kuş sarayları birer şato gibi inşa edilmiş masalsi bir mimariyi yansıtmaktadır (İleri, 1988). Taksim Meydanı'nda bulunan su maksemnin dış cephesinde bulunan iki kuş sarayı Sultan Mehmed döneminden kalma önemli eserlerdendir. Bu kuş saraylarının kubbeleri kulemsi biçimle küfeki taşından yapılmış az bulunan eserlerden olma özelliğine sahiptir. İki katlı olarak inşa edilen bu kuş saraylarının alt ve üst katlarında pencereler bulunmaktadır ve alt üst katındaki pencereleri kapalı olarak dizayn edilmiştir. Kuşlar giriş çıkışlarını alt kattaki açıklıktan yapmaktadırlar (Aksel, 2009:129).

Topkapı Sarayının birinci avlu kısmında bulunan Darphane-i Amire binasının dış cephesindeki kuş sarayının 3 cephesi bulunmaktadır. Bu yapı iki katlı olarak inşa edilmiş ve ışığın içeri girebilmesi için pencere detaylarına oldukça fazla sayıda yer verilmiştir. Sade bir görünüme sahip olan bu kuş sarayı darphane binasının dış avlusunda bulunmaktadır. İç avluda yer alan kuş sarayı ise dış avludakine göre daha süslü ve detaylı bir biçimli yapılmıştır. 3 katlı olarak inşa edilmiş bu kuş sarayını alt katında ince sütunlar desteklemektedir. Kemerli pencereleri, katlar arası geçiş için merdivenleri, sütunlarla desteklenmiş balkonları bulunmaktadır. Birçok kaynağa göre İstanbul'un en zarif kuş sarayı olarak Eski Darphane Binası'nın iç avluda kuş sarayı belirtilmektedir.

İSTANBUL'DAKİ KUŞ SARAYLARI İÇİN BİR ROTA ÖNERİSİ

İstanbul'da kültürel sürdürülebilirliğin sağlanamıyor olması ilerleyen yıllarda hem somut hem de soyut birçok kültürel mirasın görülemeyeceği anlamına gelmektedir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, eşsiz bir mirasa sahip olan İstanbul'da kuş saraylarının nadide örnekleri de bulunmaktadır. Ancak ilerleyen yıllarda kuş sarayları da yok olan kültürel miraslar arasında yer alacaktır. Çalışmanın temel sorusu kuş sarayları hakkında farkındalığın nasıl arttırabilir ve kuş saraylarını nasıl yaşatabilirizdir. Temel soru çerçevesinde İstanbul'da bir kuş sarayları rotası geliştirmek amaçlanmıştır.

Fotoğraf 1: III. Mustafa Türbesindeki Kuş Sarayı

Kaynak: www.canercangul.com, 2019

İstanbul'da bir kuş sarayı rotası oluşturmak için öncelikle literatür taranmış ve kuş saraylarının tarihi ile toplumlar için önemi irdelenmiştir. Literatür taraması sonrasında İstanbul'da hala ziyaret edilebilir kuş saraylarının olduğu kültürel miraslar listelenmiştir. Bir sonraki adımda ise kuş sarayı bulunan kültürel miraslar tek tek ziyaret edilmiştir. Hala yapısında kuş sarayı bulunan kültürel miraslar, kuş sarayları rotasına dahil edilmiştir. Güncellenen kuş saraylarını barındıran kültürel miras listesi, İstanbul haritası üzerinde işaretlenerek en kolay gezilecek şekilde rota oluşturulmuştur.

Fotoğraf 2: Yeni Valide Camindeki Kuş Sarayları

Kaynak: www.canercangul.com, 2019

İstanbul'da kuş saraylarının şehrin hem Avrupa yakasında hem de Anadolu yakasında yer aldığı görülmektedir. Birbirine yakın olan kültürel miraslarda bulunan kuş saraylarını yürüyerek ziyaret etmek için 4 saat kadar süreye ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmanın önerdiği rota ile Avrupa yakasında 15 kilometrelik, Anadolu yakasında ise 4 kilometrelik yürüme mesafesi ile İstanbul'da günümüze ulaşan kuş sarayları ziyaret edilebilmektedir.

Harita 1: İstanbul'daki Kuş Sarayları İçin Önerilen Rota

Kaynak: Google Haritalar yardımıyla yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Harita 1'de İstanbul'daki kuş saraylarını ziyaret edebilmek için önerilen rotada Avrupa yakasında bulunan Eyüp Cami, Balat Ahrida Sinagog, Bali Paşa Cami, Molla Zeyrek Cami, III. Mustafa Türbesi, Süleymaniye Cami, Eminönü Yeni Cami, Eski Darphane-i Amire binası ve Taksim Su Maksemi yer almaktadır. 15 kilometrelik yürüme mesafesine sahip olan rota, yürüyerek 3 saat civarında gezilebilmektedir. Eyüp, Fatih ve Beyoğlu ilçelerini kapsayan rotada kuş sarayları harici de birçok kültürel mirası ziyaret etme şansı mevcuttur. Avrupa yakasında önerilen kuş sarayları rotasında yer alan kültürel miraslar hakkında kısa bilgiler şu şekildedir;

- Eyüp Cami: Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethedişinin ardından 1459 yılında yapılmıştır. Fakat 1766 yılında yaşanan deprem ile büyük hasar görünce cami binası yıkılıp yeniden yapılmıştır. 1800 yılında III. Selim tarafından ibadete açılan cami, külliyesiyle birlikte en çok ziyaretçi çeken yapılardan biri olmuştur (www.tas-istanbul.com).
- Balat Ahrida Sinagogu: 15. yüzyılın başlarında yapılan sinagog Balat'taki en büyük ve görkemli sinagogdur. Makedonya'nın Ohri kasabasından gelen Yahudiler tarafından kullanıldığından dolayı ismi Ahrida olarak kalmıştır. 1987 yılında Korunması Gereken Kültür Varlıkları Listesine alınmıştır (www.turkyahudileri.com).
- Bali Paşa Cami: Sultan II. Bayezid'in veziri Bali Paşa tarafından başlatılmış ve vefatı üzerine eşi Huma Hatun tarafından 1504 yılında tamamlanmıştır. Mimar Sinan tarafından yapılmıştır (www.fatih.gov.tr).
- Molla Zeyrek Cami: Bizans dönemine ait Pantokrator Manastırı'nın bitişik üç kilisesinden oluşmaktadır. 1124 yılında İmparator II. Ioannes Komnenos'un eşi Eirene tarafından

yaptırılmıştır. Osmanlı döneminde cami olarak kullanılmış ve depremlerden hasar görmesinden dolayı pek çok restorasyon yapılarak günümüze ulaştırılmıştır (Yılmaz, 2013: 377).

- III. Mustafa Türbesi: 1744 yılında Mimar Tahir Ağa tarafından yapılmıştır. Sultan III. Mustafa'nın yaptırmış olduğu Laleli Camii külliyesinin bir bölümünü oluşturan türbe III. Mustafa ve oğlu Sultan III. Selim'in kabrinin bulunduğu yerdir (www.tas-istanbul.com).

- Süleymaniye Cami: Mimar Sinan'ın kalfalık eseri olarak tanımladığı Süleymaniye Camisi, Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 1551-1558 yılları arasında yapılmıştır. Süleymaniye Camisi, Klasik Osmanlı mimarisinin en önemli örneklerinden birisidir. Her biri 3 şerefeli 75 metre yüksekliğinde 4 minareye sahip olan caminin kubbesi 53 metre yüksekliğindedir (kulturportali.gov.tr).

- Eminönü Yeni Cami: Osmanlı mimarisine inşa edilmiş son büyük cami olma özelliğini taşımaktadır. 1597'de başlanan caminin yapımı 66 yıl sürmüştür. III. Mehmed ve III. Murad'ın annesi Safiye Sultan tarafından Mimar Sinan'ın kalfalarından Mimar Davud Ağa'ya yaptırılmıştır (Çobanoğlu, 2013: 439).

- Eski Darphane-i Amire Binası: 1727 yılında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Darphane binası olarak yaptırılan bina günümüzde Tarih Vakfı tarafından restore edilerek sergi ve konferanslar için kullanılmaktadır (www.yeditepebienali.com).

- Taksim Su Maksemi: Su sorununu çözmek amaçlı suyun şehre dağıtıldığı yer olan bina I. Mahmud tarafından 1732 yılında yaptırılmıştır. Sağ cephesinde ise I. Mahmud çeşmesi bulunmaktadır. Klasik Türk nakışlarının yer aldığı önemli örneklerden biridir (Aygün, 2018: 152).

Fotoğraf 3: Eski Darphane-i Amire Binasındaki Kuş Sarayları

Kaynak: Özözlü, 2010

Anadolu yakasında ise kuş saraylarının Üsküdar ilçesinde yer aldığı görülmektedir. Ayazma Cami, Büyük Selimiye Cami ve Yeni Valide Cami olmak üzere üç durakta kuş sarayları ziyaret edilebilmektedir. Anadolu yakasındaki rota ise 4 kilometre civarında olup 50 dakikada ziyaret gerçekleştirilebilmektedir. Anadolu kıtasında kuş saraylarına yapılacak ziyaretlerin yanı sıra Kız Kulesi, Selimiye Kışlası, Çamlıca Tepesi gibi ilçenin turist akışı yoğun olan cazibeleri de ziyaret edilebilmektedir. Anadolu yakasında önerilen kuş sarayları rotasında yer alan kültürel miraslar hakkında kısa bilgiler ise şu şekildedir;

- Ayazma Cami: Sultan III. Mustafa tarafından 1760-61 yılları arasında Mimar Tahir Ağa'ya inşa ettirilmiştir. Caminin bulunduğu yerde Bizans döneminde Ayazma Sarayı olduğu için bu ismi almıştır. Cami stil olarak batı etkilerinin görüldüğü mimari bir örnektir (www.tas-istanbul.com).

- Büyük Selimiye Cami: Sultan III. Selim tarafından Selimiye kışlasının yanına 1801-1805 yılları arasında inşa edilmiştir (tas-istanbul.com). Selimiye Kışlasında kalacak askerlere gerekli ibadethane ve sosyal imkanları sağlamak amacıyla yapılmıştır.
- Yeni Valide Cami: Osmanlı mimarisinin son ve Lale Devri'nin en önemli örneğidir. 1708-1711 yılları arasında III. Ahmet'in annesi Emetullah Râbi'a Gülnûş Sultan tarafından yaptırılmıştır. Diğer valide sultan külliyelerinden ayırt edilebilmesi için bu isimle anılmaktadır (Orman, 2013: 433).

Fotoğraf 4: Yeni Valide Camindeki Kuş Sarayı

Kaynak: www.canercangul.com, 2019

İstanbul'da önerilen kuş sarayları rotası gezilirken kullanılabilecek toplu taşıma hatlarına bakıldığında birden fazla seçeneğin olduğu görülmektedir. Avrupa yakası ve Anadolu yakası arasında geçiş yapmak için Eminönü ve Karaköy'den kalkan Şehir Hatları Vapuru ile Turyol Turizm ve Seyahat Acentasının deniz motorları kullanılabilmektedir. Ayrıca kıtalar arasında Sirkeci – Üsküdar arası Marmaray kullanılarak geçiş sağlanabilmektedir. Avrupa yakasında yer alan kuş saraylarını ziyaret ederken kullanılabilecek toplu taşıma hatları T1 Kabataş -Bağcılar Tramvay Hattı, M1a Yenikapı – Atatürk Havalimanı Metro Hattı ve M1b Yenikapı – Kızıllı Metro Hattı'dır. İlerleyen yıllarda Eminönü ve Alibeyköy arasında hizmete başlayacak T5 kodlu tramvay hattı da İstanbul'daki kuş saraylarının bulunduğu kültürel miraslara ulaşım için kullanılabilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türklerin tarihinde kuşların kutsal olarak kabul edilmesi İslamiyet'i kabul etmelerinden önceye dayanmaktadır. Türklerin, kuşların Gök Tanrı'ya ulaştıklarını düşünüyor olması kuşların kutsal olarak görülmesine sebep olduğu literatürde sıklıkla rastlanmaktadır. İslamiyet'in kabulü ile beraber de Türklerin kuşlara değer vermeye devam ettiği görülmektedir. Kuşların yaşamlarını kolaylaştırmak için inşa edilen kuş saraylarının örnekleri Anadolu topraklarında 13. yüzyılda görülmeye başlamaktadır. Anadolu coğrafyasında hâkim olan Türk – İslam sanatının güzide örneklerinden olan kuş saraylarının yaygın olarak inşa edilmesi ise 17. ve 18. yüzyıla denk gelmektedir. Sadece Türk- İslam eserlerinde değil, farklı din ve medeniyetlerin de İstanbul'a kuş saraylarını miras bıraktığı görülmektedir. Kuş sarayları, İstanbul'da adeta hoşgörünün ve merhametin simgesidir.

Bulunduğu dönemin sanat akımlarını üzerinde taşıyan ve günümüze başarılı bir şekilde aktarabilen kuş saraylarını sadece sanat çerçevesinde değerlendirmek yetersiz olacaktır. Kuş saraylarının ilk örneklerinin Osmanlı taş ustalarının tutumluluğu sayesinde ortaya çıkmış olması buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Taş yontulurken köşesi kopunca ustaların taşları atmak yerine daha sonra kullanmak üzere kenara ayırmasıyla hepsini birleştirince taşların ortalarında oyuk olması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu sayede ortaya çıkan kuş sarayları, zamanla kuşların dışkılarının cepheye değmemesi için çıkıntılı olarak inşa edilerek bir sanat haline gelmiştir. Osmanlı ustalarının merhametini ve tutumluluğunu görebildiğimiz bu kültürel yapılar, yalnızca sanat açısından bakılacak kadar basit olmamakla beraber Osmanlı'nın ince düşüncelerini de içinde barındırmaktadır.

İstanbul'da çalışmada yer verilen 13 kültürel mirasta günümüze ulaşmış kuş sarayları ziyaret edilebilmektedir. Ancak bu kuş saraylarının bazıları yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Mevcut kuş saraylarının restore edilmemesi, koruma altına alınmaması, ilerleyen yıllarda bu kültürel mirasın yok olmasına sebep olacaktır. Ayrıca günümüz mimarisinde artık kuş sarayları inşa edilmemektedir. Günümüz mimarisinde kuş saraylarının yer bulamıyor olması, bu kültürel mirasın yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Bu durum kuş sarayları ziyaretlerinin son şans turizmi kapsamında değerlendirilmesine sebep olmaktadır.

Tüm dünyada kültür turizmi motivasyonu ile turizm hareketliliğinin yıllar içerisinde arttığı birçok ulusal ve uluslararası turizm örgütlenmesinin raporlarında görülmektedir. İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 2016 yılında yayınladığı 'Turist Profili ve Davranış Araştırması' raporuna göre İstanbul'u ziyaret eden turistlerin yarısından çoğu seyahat, eğlence ve tatil amacıyla şehre gelmektedir. Dolayısı ile kuş sarayları, gelen turistlerin ziyaret etmek isteyeceği yerler arasında yer alabileceği düşünülmektedir. Kültür ve tarih turizmi motivasyonu ile seyahat eden turist profili kuş saraylarını ziyaret etmek isteyecektir. Yine 'Turist Profili ve Davranış Araştırması' raporuna göre İstanbul'a gelen turistlerin yarısından fazlası Sultanahmet Cami, İstiklal Caddesi, Galata Kulesi, Galata Köprüsü, Ayasofya Müzesi ve Topkapı Sarayı'nı ziyaret etmektedir. İstanbul'da önerilen kuş sarayları rotası turistlerin yoğunluğunun halihazırda ziyaret ettiği kültürel miraslarda veya yakınındaki kültürel mirasları kapsamaktadır. Bu da kuş saraylarının pazarlanmasını kolaylaştırılabilmektedir.

Kuş saraylarının sonraki nesillere aktarılabilmesi ve bu kültürel mirasın yaşayabilmesi için sürdürülebilir kılınması gerekmektedir. Öncelikle yapılması gereken İstanbul'daki kuş saraylarının envanterinin çıkarılmasıdır. Ardından envanteri çıkarılan kuş saraylarının restore edilmesi ve günümüze sağlam ulaşmış kuş saraylarının ise güçlendirilmesi gerekmektedir. Kuş sarayları hakkında projeler üretilmesi gerekmektedir. Kuş sarayları hakkında hazırlanacak bir belgesel, konu hakkında farkındalığın artmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca araştırmacılar, kuş sarayları ile ilgili yayınlar üretmeleri için teşvik edilmelidir. Anadolu coğrafyasında yer alan kuş saraylarının örneklerinin sergilendiği bir müze kurulmalıdır. Anadolu'daki farklı coğrafyalarında var olan veya var olmuş kuş sarayı örneklerinin kopyaları sanatçılar tarafından üretilip kuş sarayı müzesinde sergilenebilir. Ziyaretçi sayısı çok olan müzelerde kuş sarayları için bir bölüm açılması da düşünülmelidir. Kuş sarayları kültürünün yaşaması için yapılabilecek bir uygulama da kamunun yapmış olduğu binalarda kuş saraylarına yer vermesidir. Bu uygulama kuş saraylarının yaşamasına ciddi bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca turizm endüstrisi kapsamında inşa edilecek binalarda da kuş saraylarına yer verilmesi turistlerin kuş sarayları hakkında farkındalık kazanmasına sebep olacaktır. Sonraki araştırmacılar ise kuş saraylarının farklı şehir ve ülkelerdeki örneklerini inceleyebilecekleri gibi, kamu ya da özel sektörün bu konu hakkındaki farkındalıklarını ölçebilirler. Ayrıca turizm eğitimi alan öğrencilerin konu hakkında bilgi ve farkındalıklarını arttıracak çalışmalar yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Akın, M. (2014). *İstanbul Kuş Evleri ve Özellikler*, Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Aksel, M. (2009). *İstanbul Mimarisinde Kuş Evleri*, Şefkat Estetiği Kuş Evleri, 87-140, İstanbul: Rıhtım Ajans
- Albayrak Aslan, G. (2011). Osmanlı'nın Minyatür Sarayları, *Hukuk Gündemi Dergisi*, 77-79. [Online] <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2011-1/18.pdf> > [Erişim Tarihi: 10.01.2018].
- Atak, E. (2017). Tokat Tarihi Yapılarındaki Kuş Evleri, *International Journal of Social Science*, 5(59): 323-342.
- Avunduk, A. (2009). *Kuşevleri*, Şefkat Estetiği Kuş Evleri, 181-194, İstanbul: Rıhtım Ajans
- Aydın, K. (2013). Osmanlı Mimarisinde Kuş Evleri. [Online] <http://www.kenanaydin.com.tr/semerkanddergisi-osmanli-mimarisinde-kus-evleri-subat13.html> [Erişim Tarihi: 18.01.2019]
- Aygün, A. (2018). *Kırkçeşme ve Taksim Su Yollarına Ait Anıtsal Yapıların Belgelenmesi ve Koruma Önerileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 152
- Beyaz Tarih. (2018). Osmanlı'da Merhametin Sembolü: Kuş Evleri, [Online] <https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/osmanlida-merhametin-sembolu-kus-evleri> [Erişim Tarihi: 18.01.2019].
- Çam, N. (2009). *Kuş Evlerinin Arkasındaki Dünya*, Şefkat Estetiği Kuş Evleri, 57-86, İstanbul: Rıhtım Ajans
- Çobanoğlu, A.V. (2013). Yeni Cami Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 439-442.
- Dawson, J., Stewart, E. J., Lemelin, H. and Scott, D. (2010). The Carbon Cost of Polar Bear Viewing Tourism in Churchill, Canada, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(3), 319-336.
- Duman, E. (2013). *İbrahim Yıldırım'ın "Kuşevi'nin Efendisi" Romanında Dil ve Anlatım*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Eijgelaar, E., Thaper, C. and Peeters, P. (2010). Antarctic Cruise Tourism: The Paradoxes of Ambassadorship, "Last Chance Tourism" and Greenhouse Gas Emissions, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(3): 337-354.
- Gençler, M. (2009). Merhametin ve Sevginin Mimarisi: Kuş Sarayları. [Online] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:WSOC0J85BMEJ:www.kusevlerim.com/FileUpload/bs282916/File/kusevleri_bilgi__merhametin_ve_sevginin_mimar%25C3%25A5esi.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr [Erişim Tarihi: 23.04.2019].
- <https://www.canercangul.com/?s=ku%C5%9F+evi>, [Erişim Tarihi: 12.02.2019]
- <http://www.fatih.gov.tr/balipasa-camii>, [Erişim Tarihi: 31.05.2019]
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekyer/suleymaniye-camii>, [Erişim Tarihi: 31.05.2019]
- <http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/eyup-sultan-camii/> [Erişim Tarihi: 01.06.2019]
- <http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/laleli-sultan-iii-mustafa-turbesi/>, [Erişim Tarihi: 31.05.2019]

- <http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/uskudar-ayazma-camii/>, [Erişim Tarihi: 31.05.2019]
- <http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/uskudar-buyuk-selimiye-camii/>, [Erişim Tarihi: 31.05.2019]
- <http://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/tarih/sinagoglar/43-ahrida-sinagogu-balat>, [Erişim Tarihi: 31.05.2019]
- <http://www.yeditepebienali.com/tr/mekanlar/darphane-i-amire>, [Erişim Tarihi: 31.05.2019]
- İleri, S. İstanbul Bir Yalnızlıktır. [Online] <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/13558/001503174006.pdf?sequence=1>
- Karakuyu, M., Tezer, S. T. ve Balık, H. (2010). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8(16): 33-60.
- Lemelin, H., Dawson, J., and Stewart, E. J. (2012). Last Chance Tourism: Adapting Tourism Opportunities in a Changing World. United Kingdom: Routledge.
- Lemelin, H., Dawson, J., Stewart, E. J., Maher, P. and Lueck, M. (2010). Last-Chance Tourism: The Boom, Doom, And Gloom of Visiting Vanishing Destinations, *Current Issues in Tourism*, 13(5): 477-493.
- Müderrişoğlu, F. (2009). *Kuş Evleri*, Şefkat Estetiği Kuş Evleri, 147-170. İstanbul: Rıhtım Ajans
- Orman, T. S. (2013). Yeni Valide Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 43, 433-435.
- Özen, R. (2012). Bird Shelters in Turkey: Birdhouses and Dovecotes, *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 18(6): 1079-1082.
- Özözlü, Haluk (2000). Kuş Sarayları. [Online] http://www.sihirlitur.com/belgesel/kus_saraylari/index.html [Erişim Tarihi: 12.01.2019].
- Swartman, B. (2015). *The Business of Last Chance Tourism: Stakeholders' Perspectives*, Yüksek Lisans Tezi, Ontario Canada: Waterloo.
- Şölenay, E. ve Çelikoğlu, Ö. (2012). Bir Malzeme Olarak Seramiğin Kuş Evlerinde Kullanılması, *Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*, 2(2): 41-51.
- Tekin, Ç. and Oğuz, C. Z. (2013). Traces of Birdhouse Tradition in Anatolia, *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Civil, Environmental, Structural, Construction and Architectural Engineering*, 7(4): 322-328.
- Vila, M. (2016). Contrasting Views on Antarctic Tourism: 'Last Chance Tourism' or 'Ambassadorship' in the Last of the Wild". *Journal of Cleaner Production*, 111, 451-460.
- Yıldız, S. (2018). Yok Oluştan Doğan Turizm: Kıyamet Turizmi (Doom Tourism) , *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5): 224-241.
- Yılmaz, H.F. (2013). Eyüp Sultan Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 44, 377-378.